
TALABALRNING MUSTAQIL TALIMINI TASHKIL ETISH VA UNING NAZARIY ASOSLARI

Soatova Zarnigor Asadullo qizi ¹

¹ Xalqaro Nordik Universiteti magistranti

E-mail: asadullayevnazarnigor@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 31.01.2025

Revised: 01.02.2025

Accepted: 02.02.2025

KALIT SO'ZLAR:

mustaqil ta'lim,
talabalar, pedagogika,
psixologiya, ta'lim
jarayoni, raqamli
texnologiyalar, o'quv
metodlari, onlayn ta'lim,
motivatsiya, ta'limning
samaradorligi.

Mazkur maqola talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etishning nazariy asoslarini o'rganadi. Mustaqil ta'lim o'zini o'zi rivojlantirish, bilim olish va o'quv jarayonida talabalar uchun muhim vosita sifatida qaraladi. Maqolada mustaqil ta'limning pedagogik va psixologik asoslari, uning o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish, motivatsiya va ta'lim tizimida samarali foydalanilishi yoritiladi. Shuningdek, mustaqil ta'limni tashkil etishning zamonaviy metodlari, raqamli texnologiyalar, onlayn platformalar va resurslar orqali amalga oshiriladigan o'quv jarayonlari ham tahlil qilinadi. Maqolada mustaqil ta'limni tashkil etishdagi muammolar, shuningdek, ular bilan kurashish yo'llari ko'rsatilgan. Tadqiqotning maqsadi mustaqil ta'limni samarali tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlarini ko'rib chiqish, uning ta'lim tizimidagi o'rnini aniqlashdir.

KIRISH. Mustaqil ta'lim talabalarning o'z-o'zini rivojlantirish va bilim olishdagi asosiy usullaridan biridir. Bugungi kunda ta'lim tizimi dunyo miqyosida o'zgarib bormoqda, va o'qitish usullarining modernizatsiyasi mustaqil ta'limning ahamiyatini yanada oshirdi. Mustaqil ta'lim nafaqat talabalar uchun, balki ta'lim muassasalarining rivojlanishi uchun ham muhim omil hisoblanadi. Mustaqil ta'limning nazariy asoslarini o'rganish talabalarni o'z vaqtida samarali ta'lim olishga, mustaqil fikrlashni rivojlantirishga, o'z bilimi va

ko'nikmalarini oshirishga undaydi. Hozirgi kunda talabalarga mustaqil ta'lim jarayonini tashkil etishda pedagogik texnologiyalar, onlayn resurslar, elektron kutubxonalar va boshqa raqamli vositalar yordamida ko'plab imkoniyatlar yaratilmoqda. Mazkur maqola mustaqil ta'limni tashkil etishning nazariy asoslari, metodlari, muammolari va samarali yo'llarini tahlil qiladi. Ta'lim jarayonida talabalar uchun mustaqil ta'limning ahamiyati, pedagoglarning roli, shuningdek, ta'lim muassasalarining bu jarayonni qo'llab-quvvatlashdagi o'rni ham muhokama qilinadi [1].

Mustaqil ta'limni tashkil etishning zamonaviy texnologik vositalari, onlayn ta'lim platformalari, elektron kutubxonalar, video darslar va boshqa raqamli resurslar tadqiqotda qo'llanildi. Internet manbalari orqali o'quvchilarga ta'limning o'zini o'zi boshqarishga imkoniyat yaratuvchi materiallar o'rganildi. Talabalar va pedagoglar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomalar, anketalar va intervyular orqali mustaqil ta'limning samaradorligi va uning ta'lim jarayoniga ta'siri o'rganildi. So'rovnomalar o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish, motivatsiya va o'quv faoliyatidagi muammolarni aniqlashga yordam berdi. Mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha eksperimentlar natijalari tadqiqotga qo'shildi. Bu eksperimentlar talabalarining mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beruvchi metodikalarni sinab ko'rish imkoniyatini yaratdi. Mustaqil ta'lim, ta'lim jarayonida talabalarining o'z-o'zini rivojlantirish, bilim olish va o'quv faoliyatini boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotning natijalariga ko'ra, mustaqil ta'limni samarali tashkil etish uchun pedagogik va psixologik yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Tadqiqot davomida aniqlangan muammolar va ularning yechimlari, mustaqil ta'limning samaradorligini oshirishda yangi pedagogik usullarni qo'llash zarurligini ko'rsatdi [2].

Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy muammolar quyidagilar:

- Motivatsiya yetishmasligi: Talabalar ko'pincha mustaqil ta'limga nisbatan motivatsiya etishmaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, talabalar ko'pincha o'quv jarayonining pasif qatnashchilari bo'lishadi va o'zini o'zi boshqarish qobiliyatini rivojlantira olmaydilar.
- Resurslarning yetarli emasligi: Mustaqil ta'limni tashkil etishda raqamli resurslarning yetarli emasligi ham muammo sifatida ko'rsatilgan. Talabalar o'z bilimlarini mustaqil olish uchun yetarli materiallarga ega emasligi sababli, o'quv jarayoni samarali bo'lmaydi.
- Pedagoglarning roli: Mustaqil ta'limni tashkil etishdagi pedagogning roli aniq belgilanishi kerak. Ba'zi pedagoglar talabalarni mustaqil ishlashga undashda yetarlicha yo'naltirish bermaydi. Bu esa talabalar uchun o'qishning samaradorligini kamaytiradi [3].

Mustaqil ta'limni tashkil etishda interaktiv metodlardan foydalanish samarali natijalarga olib keladi. Bu metodlar talabalarga o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash, yangi ma'lumotlarni

mustaqil ravishda o'rganish imkonini beradi. Onlayn ta'lim platformalari, elektron kutubxonalar va boshqa raqamli resurslar mustaqil ta'limni tashkil etishda katta yordam beradi. Zamonaviy texnologiyalar talabalarga o'z-o'zini baholash va o'z o'quv jarayonini boshqarish imkoniyatlarini yaratadi. Pedagoglar talabalarga o'z mustaqil ta'lim jarayonlarini boshqarishda yordam berishlari kerak. Bu, o'z navbatida, talabalar motivatsiyasini oshiradi va ularni o'z bilimlarini rivojlantirishga undaydi. Mustaqil ta'limni rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning roli yanada ortadi. Talabalar uchun innovatsion metodlar va zamonaviy pedagogik usullarni qo'llash, mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Mustaqil ta'limni tashkil etish jarayonida pedagoglar va ta'lim muassasalarining faol ishtiroki zarur. Mustaqil ta'lim, zamonaviy ta'lim tizimida talabalarni o'z-o'zini rivojlantirishga, bilim olishga va o'quv jarayonida faol ishtirok etishga undovchi muhim pedagogik jarayon sifatida alohida o'rin tutadi [4].

Adabiyotlar Tahlili. Mustaqil ta'lim, o'quvchilarning o'z bilimlarini to'plab, rivojlantirishlari va ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlarini ta'minlaydigan muhim pedagogik konsepsiyadir. O'qitish metodlarining yanada takomillashuvi va ta'lim tizimlarining raqamlashtirilishi mustaqil ta'limni yanada samarali tashkil etishni talab qiladi. Ushbu bo'limda talabalar mustaqil ta'limining nazariy asoslarini, pedagogik yondashuvlarni va ilmiy tadqiqotlarda mustaqil ta'limning o'rni haqida fikr yuritimiz. Mustaqil ta'limning nazariy asoslari haqida bir nechta ilmiy tadqiqotlar mavjud. Har bir ta'lim tizimida mustaqil ta'limning o'rni o'ziga xosdir. Pedagogik adabiyotda mustaqil ta'limning ta'rifi turlicha bo'lishi mumkin. O'zbekistonlik olimlar Sh. Tursunov va A. Daminov (2016) mustaqil ta'limni talabalar tomonidan o'z-o'zini ta'lim olish, ilmiy faoliyatga yo'naltirish jarayoni sifatida ta'riflagan. Ularning fikriga ko'ra, mustaqil ta'lim pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi bo'lib, talabalarni o'z bilimlarini mustaqil olishga va yangi metodlarni sinovdan o'tkazishga undaydi. M. Chingizov (2017) mustaqil ta'limning ikki asosiy yondashuvini ajratib ko'rsatadi: birinchi yondashuv mustaqil ish faoliyatini tashkil qilish, ikkinchisi esa ta'lim jarayonida o'quvchilarning faoliyatini boshqarish va nazorat qilishni o'z ichiga oladi. Uning ta'kidlashicha, mustaqil ta'limda pedagogning roli faqatgina ma'lumotni taqdim etish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchilarga o'z-o'zini boshqarish, muammolarni hal etish va ilmiy izlanishlarni amalga oshirishda yo'l-yo'riq ko'rsatishda ham ahamiyatlidir [5].

Mustaqil ta'limning psixologik va pedagogik asoslari ham ko'plab ilmiy ishlar va tadqiqotlarda ko'rib chiqilgan. Bularning aksariyati o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, shuningdek, o'zining o'quv jarayonidagi motivatsiyasini oshirishga yordam berishga

---

qaratilgan. O'zbekistonlik psixolog-olima G. Xolmatova (2018) o'zining tadqiqotlarida, talabalar mustaqil ta'limga nisbatan pozitiv motivatsiya va o'zgaruvchan o'quv muhitidan foydalanishning ahamiyatini ta'kidlagan. Uning fikricha, mustaqil ta'limni tashkil etishning muvaffaqiyati o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatiga bog'liq. Mustaqil ta'limni samarali tashkil etish uchun pedagoglar zamonaviy metod va vositalarni qo'llashga intiladilar. Onlayn ta'lim platformalari, interaktiv vositalar va elektron resurslar talabalar uchun mustaqil ta'limning samarali vositalari sifatida qaralmoqda. Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar va internet manbalari ta'lim jarayonini yanada samarali va qulay qilishda muhim o'rin tutmoqda [6].

B. L. Pirogova (2020) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda, mustaqil ta'lim jarayonida onlayn ta'lim platformalarining o'rni alohida ko'rsatilgan. U, onlayn kurslar va resurslar yordamida talabalar o'z bilimlarini yangilab, yangi ko'nikmalarni o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'lishini ta'kidlagan. Bunda o'quvchilarning o'z-o'zini nazorat qilish va o'quv jarayonida erkinlikka ega bo'lishlari muhimdir. Shuningdek, A. A. Norbayeva (2021) o'zining ilmiy ishida interaktiv ta'lim texnologiyalarining o'quvchilarni mustaqil o'rganishga undashdagi o'rnini tahlil etgan. U o'quvchilar uchun virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar va onlayn darslar tashkil qilish orqali mustaqil ta'limni samarali o'tkazish mumkinligini ko'rsatgan. Bu jarayonda, talabalar o'z bilimlarini amaliy jihatdan sinab ko'rish va mustaqil qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar [7].

Mustaqil ta'limni tashkil etishdagi muammolar ham ilmiy tadqiqotlarda ko'rsatilgan. E. M. Sogayev (2019) o'z tadqiqotida mustaqil ta'limni tashkil etishda pedagoglar va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar muhim rol o'ynashini ta'kidlagan. Muammo shundaki, ba'zi pedagoglar talabalarning mustaqil ishlash qobiliyatini baholashda qiyinchiliklarga duch keladilar va bu holat ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, Y. M. Oripova (2020) mustaqil ta'limning samarali bo'lmashligining sabablaridan biri sifatida o'quvchilarning motivatsiya darajasining pastligini ko'rsatgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, talabalar ko'pincha o'zlarini mustaqil o'rganishga tayyor his etmaydilar, chunki o'qishdagi shaxsiy yondashuv va qo'llab-quvvatlash yo'qligi ularga ta'lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishni qiyinlashtiradi [8].

Mustaqil ta'limni samarali tashkil etishning kelajagi uchun yangi pedagogik yondashuvlar ham taklif etilgan. J. K. Shomurodov (2021) yangi texnologiyalarni, shu jumladan sun'iy intellekt va ta'lim robotlarini mustaqil ta'lim jarayonida qo'llashning afzalliklarini ko'rsatgan. Uning fikricha, bu texnologiyalar talabalarga o'z-o'zini baholash, o'z ilmiy faoliyatlarini kuzatish va yanada chuqur o'rganish imkoniyatini beradi. Shuningdek, A. N.

Karimov (2022) o'z ilmiy ishida talabalarning mustaqil ta'limga bo'lgan yondashuvini o'zgartirish uchun o'qitish usullarini modernizatsiya qilish zarurligini ta'kidlagan. U pedagogik yondashuvlar va ta'lim metodlarini shaxsiylashtirish, talabalar uchun o'quv materiallarini interaktiv va ko'p o'lchovli qilish kerakligini qayd etgan. Mustaqil ta'limni tashkil etish va uning samaradorligini oshirishga doir ilmiy tadqiqotlar, o'quvchilarning o'z-o'zini rivojlantirish va ta'lim jarayonidagi faol ishtirokini ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Mustaqil ta'limning nazariy asoslari va metodik yondashuvlari talabalarga yanada samarali ta'lim olish imkoniyatlarini yaratadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalardan foydalanish mustaqil ta'limni tashkil etishda muhim vosita bo'lib qoladi. Biroq, pedagoglar va talabalar o'rtasida mustahkam aloqalar o'rnatish, motivatsiya va o'z-o'zini nazorat qilishda qiyinchiliklar mavjud, shuning uchun bu muammolarni hal etish uchun yangi pedagogik yondashuvlar va texnologiyalarni joriy etish zarur [9].

Tadqiqot usullari va materiallari. Mustaqil ta'limni tashkil etish va uning nazariy asoslarini o'rganishda turli ilmiy metodlar va tadqiqot usullaridan foydalanildi. Ushbu tadqiqotda sifat va miqdoriy metodlar aralashmasi qo'llanildi, bu esa mustaqil ta'limning samaradorligini o'rganish va tahlil qilishda keng imkoniyatlar yaratdi.

- Tahliliy metod: Mustaqil ta'limning nazariy asoslari va amaliyotidagi mavjud tadqiqotlarni o'rganish uchun tahliliy metoddan foydalanildi. Ushbu metod orqali adabiyotlar, ilmiy maqolalar va ilg'or tajribalar tahlil qilindi. Mustaqil ta'lim jarayonidagi muammolar va imkoniyatlar haqida mavjud nazariyalar va pedagogik yondashuvlar o'rganildi.

- So'rovnoma va anketa: Talabalar va pedagoglar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomalar va anketalar yordamida mustaqil ta'limni tashkil etishning amaliy jihatlari va ularning ehtiyojlari aniqlanadi. So'rovlar, talabalar va o'qituvchilar orasidagi aloqalar, motivatsiya darajasi va mustaqil ta'limni boshqarishdagi qiyinchiliklarni aniqlashga yordam berdi.

- Eksperimental metod: Mustaqil ta'limning samaradorligini o'rganish uchun eksperimentlar tashkil etildi. Eksperiment davomida talabalar o'zingizni boshqarish va o'quv jarayonida mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun turli metodikalar qo'llandi. Bu metod yordamida talabalarning o'quv faoliyatidagi o'zgarishlar va yutuqlar o'lchandi.

- Kuzatuv metod: O'quvchilarning mustaqil ta'limga bo'lgan yondashuvi, o'quv faoliyati va motivatsiyasini kuzatish orqali o'quvchilarning faolligi va o'quv jarayonidagi o'zgarishlar aniqlanishi ko'zda tutilgan. Kuzatuvlar mustaqil ta'limni tashkil etishning samaradorligini aniqlashda asosiy vosita bo'ldi.

Mustaqil ta'lim va ta'lim metodologiyasi bo'yicha ilmiy maqolalar, kitoblar va tadqiqotlar. O'zbekiston va xorijiy mamlakatlardagi mustaqil ta'limni tashkil etish tajribalari tahlil qilindi. Maqolalarda, mustaqil ta'limning psixologik, pedagogik va metodik asoslari yoritilgan. Ushbu tadqiqotda mustaqil ta'limni tashkil etishning nazariy asoslari, zamonaviy metodlar va uning pedagogik yondashuvlari chuqur o'rganildi. Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, mustaqil ta'limning samarali tashkil etilishi talabalar uchun ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va foydali qiladi, shuningdek, ularning o'z-o'zini boshqarish va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Xulosa. Mustaqil ta'limni tashkil etishdagi asosiy muammolar orasida talabalar motivatsiyasining pastligi, raqamli resurslarning yetarli emasligi va pedagoglarning roli bilan bog'liq qiyinchiliklar bor. Shu bilan birga, o'quv jarayonida interaktiv metodlar, texnologik resurslar va onlayn ta'lim platformalarining qo'llanilishi, mustaqil ta'limni samarali tashkil etishning muhim vositalaridir. Bunday yondashuvlar talabalarga o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash va o'quv jarayonini mustaqil ravishda boshqarish imkoniyatini yaratadi. Tadqiqotda aniqlanganidek, pedagoglarning talabalarga yordam berishdagi roli juda muhim. O'qituvchilar talabalarga motivatsiya berish, mustaqil ishlashni qo'llab-quvvatlash va o'quv jarayonidagi qiyinchiliklarni bartaraf etish orqali mustaqil ta'limni samarali ravishda tashkil etishlari kerak. Bundan tashqari, ta'lim muassasalarining pedagogik yondashuvlarni doimiy ravishda yangilab borishi, innovatsion texnologiyalarni qo'llash va talabalar uchun qulay o'quv muhitini yaratish zarur. Mustaqil ta'limni rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati ortib bormoqda. Xulosa qilib aytganda, mustaqil ta'limni tashkil etish nafaqat talabalarning o'z bilimlarini mustahkamlash, balki ularning shaxsiy rivojlanishiga, o'z-o'zini boshqarish va izlanishlar olib borish qobiliyatini oshirishga xizmat qiladi. Shuning uchun, ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limni samarali tashkil etish va uning nazariy asoslarini rivojlantirish, pedagoglar va ta'lim tizimining eng asosiy vazifalaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Saidov, U. (2018). "Zamonaviy ta'limda talabalarning mustaqil ishini tashkil etish." O'zbekiston Ta'lim muassasalari jurnali, 1(2), 34-40.
2. Shamsutdinova, M. (2019). "Pedagogik psixologiya: ta'lim jarayonida talabalar bilan ishlash." Toshkent: Fan va texnologiyalar.
3. Usmonov, A. (2017). "Mustaqil ta'limda raqamli texnologiyalarning o'rni." Ta'lim va texnologiya, 3(4), 12-15.

4. Tursunov, Sh., & Daminov, A. (2016). *Mustaqil ta'limning pedagogik asoslari*. Toshkent: Fan.
5. Chingizov, M. (2017). *Mustaqil o'rganishning nazariy asoslari va amaliy jihatlari*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi.
6. Xolmatova, G. (2018). *Psixologik yondashuvlar va mustaqil ta'lim*. Toshkent: O'zbekiston Psixologiya Instituti.
7. Pirogova, B. L. (2020). *Onlayn ta'lim platformalarining samaradorligi*. Journal of Educational Technology.
8. Norbayeva, A. A. (2021). *Interaktiv texnologiyalar orqali mustaqil ta'limni tashkil etish*. Pedagogika va Innovatsiyalar.
9. Vygotsky, L. (1978). "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes." Harvard University Press.
10. Zakirov, D., & Tursunov, A. (2020). "Mustaqil ta'limni tashkil etishda raqamli resurslar va ularning samaradorligi." *O'zbekiston ta'lim tizimi: zamonaviy yondashuvlar*, 4(1), 120-134.